

Son Asır Kütahya Mevleviliği Üzerine Bazı Mülahazalar

Sezai Küçük*

Mevlevilik tarikatının önemli merkezlerinden biri olan Kütahya Mevlevihanesi, ilk Mevlevi tekkeleri olan Konya ve Afyonkarahisar Mevlevihanelerinden sonra tesis edilmiştir¹.

Mevleviliğin bânisi olarak kabul edilen Sultan Veled, Kütahya'yı "kusursuz bir güzel" olarak tasvir etmiş ve "Cennet Kütahya'nın ya altındadır ya üstündedir." diyerek Mevlevi dervişlerinin buraya gelip yerleşmelerini ve Mevleviliği temsil etmelerini arzulamış,² Kütahya'yı Mevlevi kültürünün önemli merkezi hâline getirme emelini dile getirmiştir³. Sultan Veled'in Kütahya'ya karşı bu teveccühü karşılıksız kalmamış, az bir zaman sonra Mevlevilik Kütahya'nın köylerine kadar yayılmış,⁴ Kütahyalılar Mevlânâ'ya ve Sultan Veled'e karşı sevgilerini Mevlânâ Dergâhı'na; "beyaz mermerden gayet muntazam, hoş bir havuz"u hediye olarak göndererek ifade etmişlerdir.⁵ Böylece Mevlevilik Kütahya'ya Sultan Veled zamanında girmiş, Hezâr Dinârî bu gün adıyla anılan mahâlde bir mescid inşa ettirmiş ve bu mescid Kütahya'da henüz kurumsallaşmamış Mevleviliğin ilk merkezlerinden biri olarak kabul edilmiştir. Nitekim Mevlevihane Ergun Çelebi zamanında burada tesis edilmiş ve söz konusu Hezâr Dinârî mescidi Ergun Çelebi başta olmak üzere vefat eden diğer Mevlevi şeyhlerinin

* Yrd. Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tasavvuf ABD Öğretim Üyesi.

¹ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik*, (İstanbul, 1983), s. 334, 335.

² Sultan Veled, *Dîvân-ı Sultan Veled*, s. 550 (707 ve 810 numaralı gazeller)

³ Ara Altun, "Kütahya'nın Türk Devri Mimarisi", *Kütahya, Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılına Armağan*, s. 353-354; Bilal Kemikli, "Kütahya Mevleviliği; Mevlevi Kültürünün Merkezlerinden Biri Olarak Kütahya" *İSTEM Dergisi*, Sayı: 1, s. 105.

⁴ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik*, s. 245.

⁵ Ahmet Eflâkî, *Menâkıbu'l-Ârifin*, II, s. 306-307. Havuzla ilgili diğer bilgiler için bkz. Eflâkî, *Menâkıbu'l-Ârifin*, s. 306-308.

buraya defnedilmesiyle Ergun Çelebi Türbesi'ne dönüşmüştür⁶.

Sultan Veled'den sonra yerine geçen oğlu Ulu Arif Çelebi (ö. 719/1320) de babası gibi Kütahya'ya ehemmiyet vermiş, Mevleviliğin en önemli kaynaklarından olan *Menâkıbu'l-Ârifîn*'in müellifi Ahmet Eflâkî ile birlikte bu şehri ziyaret etmiş ve Mevlevi zaviyesi hâlini alan Hezâr Dinârî mescidinde konaklamıştır⁷.

Germiyanoğlu Beyi Yakub Bey (702/1302-741/1340)⁸, Ulu Arif Çelebi'yi 712/1312 yılından önce bu zaviyede ziyaret etmiş ve kendisine mürid olmuştur⁹. Germiyanoğlu Yakub Bey'in desteğiyle, bu dönemde Mevlevilik Sultan Veled döneminde olduğu gibi Kütahya'nın köylerine kadar yayılışını sürdürmüş, Kütahya yakınlarındaki Çakır Köyü bir Mevlevi köyü hâlini almış ve Mevleviliğin bu bölgedeki merkezi Kütahya Mevlevihanesi olmuştur¹⁰.

Sultan Veled ve Ulu Arif Çelebi dönemlerinde her ne kadar Mevleviliğin Kütahya'nın köylerine kadar yayıldığından bahsedilse de, Kütahya Mevlevihanesi'nin kurumsal anlamda faaliyet göstermesi, dergâhın ilk şeyhi kabul edilen Celâleddin Ergun Çelebi (ö.775/1373) ile başlamaktadır¹¹.

Ergun Çelebi, Ulu Arif Çelebi oğlu Emir Âlim (1342-1350) ve Emir Vâcid Çelebi (1350-1368)'ler döneminde Konya'da yetişmiş ve Kütahya Mevlevihanesi'ne postnişin olmuştur¹².

Celâleddin Ergun Çelebi'nin vefatından sonra oğlu Burhâneddin İlyas Çelebi (ö. 798/1395) dergâha postnişin olmuştur¹³. Yirmi üç sene bu görevde kalan Burhâneddin Çelebi'den sonra, yerine Ergun

⁶ S. Parlak-B. Tanrıkorur, "Kütahya Mevlevihanesi", *DİA*, XXVII, s. 1.

⁷ Eflâkî, *Menâkıbu'l-Ârifîn*, s. 349.

⁸ Yakub Bey b. Alişir ile ilgili geniş bilgi için bkz. İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Kütahya Şehri*, (İstanbul, 1932), s. 33-44.; Ayrıca Germiyanoğulları Beyliği için bkz. Mustafa Çetin Varlık, "Germiyanoğulları", *DİA*, XIV, s. 33-35.

⁹ Eflâkî, *Menâkıbu'l-Ârifîn*, s. 343,349; Uzunçarşılı, *Kütahya Şehri*, s. 35-37; Varlık, "Germiyanoğulları", s. 33.

¹⁰ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik*, s. 245.

¹¹ Eflâkî, *Menâkıbu'l-Ârifîn*, s. 343, 349; Sâkıb Dede, *Sefîne-i Mevleviyye*, I, s. 59-97; Mehmed Ziya, *Bursa'dan Konya'ya Seyahat*, s. 236; *KMMA*, Dosya No: 51/29; Parlak - Tanrıkorur, "Kütahya Mevlevihanesi", *DİA*, XXVII, s. 1.

¹² *KMMA*, Dosya No: 51/29; Nuri Özcan, "Celâleddin Ergûn", *DİA*, VII, s. 247.

¹³ Sâkıb Dede, *Sefîne-i Mevleviyye*, I, 97-105; Esrar Dede, *Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye*, s. 51-56; *KMMA*, Dosya No: 51/29; M. Ziya, *Bursa'dan Konya'ya Seyahat*, s. 239; Özönder, "Kütahya Mevlevihanesi", s. 75. Uzunçarşılı, vefat tarihini 898/1492 olarak veriyor ve *Sefîne-i Mevleviyye*'nin verdiği 798/1395 tarihinin yanlış olduğunu söylüyor. Bkz. Uzunçarşılı, *Kütahya Şehri*, s. 225;

Çelebi'nin yeğeni, İlyas Paşa'nın torunu, Şah Melik'in oğlu Zeynüddin Çelebi (ö. 828/1424) postnişin olmuş ve yirmi beş yıl meşihatta kalmıştır¹⁴.

Bu dönemde ortaya çıkan Timur hadisesi neticesinde; Mevleviler Kütahya'da sıkıntıya düşmüşlerdir. Mevlevilerden Yakub Çelebi şehid olmuş, burada bulunan Mevlevilerin bir kısmı Konya'ya bir kısmı da diğer emin beldelere göç etmişlerdir. Kütahya'da Mevlevihaneye bir türbedar görevlendirilmiş ve böylece 950/1543 yılına kadar dergâhın açık kalması sağlanmaya çalışılmıştır. Yüzyılı geçen bir fasıladan sonra, Konya'dan postnişinlik vazifesini ifa etmek üzere İbrahim Dede (ö. 1010/1601) Kütahya Mevlevihanesi'ne vazifelendirilmiştir. İbrahim Dede altmış yıla yakın sürdürdüğü vazifesi müddetince dergâhı eski fonksiyonuna kavuşturmuştur¹⁵. Vefatını müteakib "Ulûfecizade" diye bilinen, İbrahim Dede'nin müntesiplerinden ve damadı olan Mehmed Dede (ö. 1060/1650) posta geçmiş, elli yıl meşihat makamında kalmıştır¹⁶. İ. Hakki Uzunçarşılı, Dede'nin güzel talik yazan bir hattat olduğunu ifade etmekte ve vefat tarihini 1100/1688 olarak vermektedir¹⁷.

Mehmed Dede'nin vefatıyla birlikte Kütahya Mevlevihanesi'nde ilk, Mevlevilik tarihinde ikinci hanım şeyh olarak anılacak olan Kâmile Hanım bu dergâhta posta geçmiştir. Konya çelebilerinden ve Konya Mevlânâ Dergâhı tarihinde tek "İnas Çelebi" olarak Çelebilik makamında bulunan Küçük Arif Çelebi (ö. 1052/1642)'nin kızı olan ve aynı zamanda Mesnevihan olarak da bilinen Kâmile Hanım, Kütahya Mevlevihanesi meşihat makamına Konya'dan gönderilmiştir¹⁸.

Kütahya Mevlevihanesi'nin ilk hanım şeyhi Kâmile Hanım'dan sonra şeyhlik makamında oğlu Hüseyin Çelebi'yi görüyoruz¹⁹. Vefat tarihi bilmeyen Hüseyin Çelebi'den sonra Kütahya Mevlevihanesi

¹⁴ Sâkib Dede, *Sefîne-i Mevleviyye*, I, 102-107; *KMMA*, Dosya No: 51/29; M. Ziya, *Bursa'dan Konya'ya Seyahat*, s. 240; Özönder, "Kütahya Mevlevihanesi", s. 75.

¹⁵ *KMMA*, Dosya No: 51/29; M. Ziya, *Bursa'dan Konya'ya Seyahat*, s. 240; Özönder, "Kütahya Mevlevihanesi", s. 75-76.

¹⁶ Bkz. *KMMA*, Dosya No: 51/29; M. Ziya, *Bursa'dan Konya'ya Seyahat*, s. 240; Özönder, "Kütahya Mevlevihanesi", s. 75.

¹⁷ Uzunçarşılı, *Kütahya Şehri*, s. 254.

¹⁸ Sâkib Dede, *Sefîne-i Mevleviyye*, I, s. 255-259; *KMMA*, Dosya No: 51/29; M. Ziya, *Bursa'dan Konya'ya Seyahat*, s. 241-242; H. Özönder, "Kütahya Mevlevihanesi", s. 75;

¹⁹ Sâkib Dede, *Sefîne-i Mevleviyye*, I, 237-238; *KMMA*, Dosya No: 51/29; M. Ziya, *Bursa'dan Konya'ya Seyahat*, s. 242; Özönder, "Kütahya Mevlevihanesi", s. 76.

meşîhatine Mustafa Sâkîb Dede (ö. 1148/1735)²⁰ geçmiştir.

Mustafa Sâkîb Dede, eseriyle Mevlevilik tarihine katkısı yanında yetiştirdiği Mevlevi müritleriyle de dikkat çekmiştir. İstanbul Yenikapı Mevlevihanesi'ne 1159/1746 senesinde şeyh tayin edilen ve bu zamandan sonra tekkeler kapatılıncaya kadar Yenikapı Mevlevihanesi meşîhatı kendi soyundan gelen Mevleviler tarafından yönetilen Ebû Bekir Dede (ö. 1189/1775), Kütahya Mevlevihanesi'nde Sâkîb Dede'nin yetiştirdiği müstesnâ Mevlevilerden biridir²¹. Yenikapı Mevlevihanesi Kütahyalı Ebu Bekir Dede'den sonra, tekkeler kapatılıncaya kadar onun soyundan gelen postnişinler tarafından idare edildiği için, bu şeyhlere "Hânedân-ı Sâkîbiyye" denilmiştir²². Ayrıca, yine Yenikapı Mevlevihanesi'nin XIX. asırda postnişinlerinden olan Ebu Bekir Dede oğlu Ali Nutkî Dede (ö. 1219/1804)'nin mürebbiliğini yapan *Mecmûatü't-Tevârihi'l-Mevleviyye*²³ isimli eserin müellifi Seyyid Sahîh Ahmed Dede (ö.1228/1813) de Kütahya Mevlevihanesi'nde yetişmiştir²⁴. Bu konuda Mustafa Erdoğan'ın *İstanbul Araştırmaları Dergisi*'nin VII. sayısında yayınladığı "İstanbul'da Kütahyalı Bir Şeyh Ailesi, Seyyid Ebu Bekir Dede ve Ahfâdı" başlıklı çalışma önemli bil-

²⁰ Geniş Bilgi için bkz. Sâkîb Dede, *Sefîne-i Mevleviyye*, I, 261; Esrar Dede, *Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye*, s. 79-91; Fındıklı İsmet Efendi, *Tekmiletü's-şakaik fî Hakkı Ehl-i Hakâik*, V, s. 411-415; *Sicill-i Osmani*, II, s. 62; *KMMA*, Dosya No: 51/29; M. Ziya, *Bursa'dan Konya'ya Seyahat*, s. 245-246; Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, I, s. 179; Özönder, "Kütahya Mevlevihanesi", s. 76; Ahmet Arı, *Mevlevilikte Bir Hanedanlık Kurucusu Sâkîb Dede ve Divanı*, (İstanbul: Akçağ Yayınları, 2003).

²¹ Esrar Dede, *Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye*, s. 79-91; Mehmet Ziyâ, *Bursa'dan Konya'ya Seyahat*, s. 245-246; Uzunçarşılı, *Kütahya Şehri*, s. 265.

²² Esrar Dede bir rubâisinde bu durumu şöyle tavsif eder:

Şeyhim reh-i Mevlevi'de Galib oldı
Feyz-i nefesi âleme vâhib oldı
Esrâr eğerçi bî-nevâdur ammâ
Bir çâker-i hânedân-ı sâkîb oldı.

Bkz. Esrar Dede, *Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye*, s. 86.

²³ Seyyid Sahîh Ahmed Dede, *Mecmûatü't-Tevârihi'l-Mevleviyye*, Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi, Kayıt no: 5446; Seyyid Sahîh Ahmed Dede, *Mecmûatü't-Tevârihi'l-Mevleviyye*, *Mevlevilerin Tarihi*, Çev. Cem Zorlu, (İstanbul: İnsan Yayınları, 2003).

²⁴ Ali Nutkî-Abdülbaki Nasır, *Defter-i Dervişân II*, s. 86; Mehmed Ziyâ, *Yenikapı Mevlevihanesi*, s. 156-157. Ayrıca Sahîh Ahmed Dede'nin hayatına dair geniş bilgi için bkz. Şerîfzâde Mehmed Fâzıl Paşa, *Şerhü'l-Evrâd el-Müsemma bi Hakâyık-ı Ezkâr-ı Mevlânâ*, s. 442-443; Sahîh Ahmed Dede, *Mecmûatü't-Tevârihi'l-Mevleviyye*, s. 181-191; Uzunçarşılı, *Kütahya Şehri*, s. 265-266.

giler aktarmaktadır²⁵.

Sâkıb Dede'den sonra oğlu olan Hâlis Ahmed Dede (ö. 1191/1777), babasının yerine geçmiş ve kırk üç yıl bu makamda bulunmuştur²⁶. Vefatını müteakib Ahmed Halis Dede'nin oğlu olan Abdurrahim Atâ Çelebi (ö. 1206/1791) posta geçmiş ve on beş yıl meşihat görevini ifa etmiştir²⁷.

XIX. asra girildiğinde Kütahya Mevlevihanesi meşihatinde Abdurrahim Atâ Çelebi'nin oğlu Mehmed Sâib Çelebi bulunmaktadır. On bir yaşında babasının vefatı üzerine dergâh postuna geçmiş ve vefat tarihi olan 1227/1812 yılına kadar görev yapmıştır²⁸. Mehmed Ziya beyin kaydettiğine göre; bu tarihe kadar âsitâne olan Kütahya Mevlevihanesi, Mehmed Sâib Çelebi döneminde âsitânelikten zaviyeliğe tebdil edilmiştir²⁹.

Daha sonra yerine Abdurrahim Atâ Çelebi'nin diğer oğlu Abdülkadir Çelebi şeyhliğe tayin edilmiş, 1272/1855 senesine kadar yaklaşık kırk beş sene dergâhta postnişinlik yapmıştır³⁰. Vefatından sonra yerine tayin edilen oğlu İsmail Hakkı Çelebi de otuz sekiz yıl meşihat görevini yerine getirmiş ve 1309/1891 yılında vefat etmiştir³¹. Daha sonra Konya Mevlânâ dergâhı şeyhlerinden Abdülvahid Çelebi (ö. 1325/1907) zamanında Kütahya Mevlevihanesi meşihatine İsmail Hakkı Çelebi oğlu İdris Hamdi Çelebi tayin olmuştur³².

İdris Hamdi Çelebi'ye zamanın Konya Mevlânâ Dergâhı postnişini Abdülvahid Çelebi tarafından verilen şeyhlik beratında Kütahya Mevlevihanesi'nin şeyhlik ve Mesnevihanlık görevi tevdi edilmiş ve

²⁵ Mustafa Erdoğan, "İstanbul'da Kütahyalı Bir Şeyh Ailesi, Seyyid Ebu Bekir Dede ve Ahfâdı" *İstanbul Araştırmaları Dergisi*, VII, s. 125-169.

²⁶ *KMMA*, Dosya No: 51/29; M. Ziya, *Bursa'dan Kütahya'ya Seyahat*, s. 246; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, II, 62; Uzunçarşılı, *Kütahya Şehri*, s. 240; H. Özönder, "Kütahya Mevlevihanesi", s. 76-77.

²⁷ *KMMA*, Dosya No: 51/29.

²⁸ *KMMA*, Dosya No: 51/29; M. Ziya, *Bursa'dan Konya'ya Seyahat*, s. 247; Özönder, "Kütahya Mevlevihanesi", s. 77.

²⁹ M. Ziya, *Bursa'dan Konya'ya Seyahat*, s. 247. Bkz. *Konya Salnâmesi* 1300/1883/84-1314/1898/99.

³⁰ *KMMA*, Dosya No: 51/29.

³¹ *KMMA*, Dosya No: 51/29; M. Ziya, *Bursa'dan Konya'ya Seyahat*, s. 247; Özönder, "Kütahya Mevlevihanesi", s. 77. Nitekim 1300/1884/85-1306/1890-91 arası *Konya Salnâmeleri*'nde 1891 tarihine kadar Kütahya Mevlevihanesi postnişini olarak İ. Hakkı Çelebi'nin ismi geçmektedir. Bkz. *Konya Salnâmesi* 1300/1883/84, 1312/1890/91.

³² *KMMA*, Dosya No: 51/14; *Konya Salnâmesi* 1307/1891/92-1314/1898/99.

“Mesnevi-i şerîfi kırâ’at, âyin-i evliyâullahı icrâ ve adab-ı şerî’at ve tari-katı ta’lim” ile görevlendirildiği ifade edilmiştir³³.

İdris Hamdi Çelebi üç yıl kadar bu makamda bulunduktan sonra 1313/1895 tarihinde vefat etmiştir. Mehmed Ziya Bey, kendisi Bur-sa’da iken mektuplaştığı İdris Hamdi Çelebi’nin irfanına, zekâsına ve özellikle taşıdığı güzel hasletlerine hayran olduğunu ifade eder. Vefat ettiğinde kırk iki yaşındadır³⁴.

Bu dönemin Kütahya Mevlevileri arasında dikkat çeken simala-rından biri olarak dergâhın müntesiplerinden, şair Pesendî Hacı Ali Dede’yi burada zikretmek gerekmektedir. Mevleviler arasında Pe-sendî Dede diye meşhur olan Hacı Ali Dede, XIX. asırda Mevleviler arasında yaygınlık kazanan ve Kasımpaşa Mevlevihanesi başta olmak üzere bazı Mevlevi dergâhlarda toplanan rind meşrep, arif ve nükte-dan Mevlevi tiplerinden biridir. 1257/1841 yılında Kütahya’da doğ-muş ve 1331/1913 yılında yetmiş yaşında vefat etmiştir. Pesendî De-de’nin Kütahya’nın Kunduk viranlardaki bahçesi Dede’nin hoş soh-betlerinden zevk alan zamanın ilim ve edebiyat ehlinin toplandığı bir mekândır. Kendisi gibi Mevlevi olan oğlu Mehmed Celâl Dede, baba-sının çoğunlukla hece vezniyle yazdığı şiirlerini toplamış ve bu şiirle-rin bir kısmı 1929 yılında Mustafa Hakkı Bey’in himmetiyle basıl-mıştır³⁵.

İdris Hamdi Çelebi’nin vefatı üzerine yerine tayin edilen oğlu Er-gun Çelebi’nin yaşının küçük olması sebebiyle vekâleten Rıza Çelebi oğlu Hüsameddin Çelebi meşihat makamına görevlendirilmiştir³⁶.

Konya Mevlânâ Müzesi Arşivi’nde bulunan evraklara göre; Ergun Çelebi yaratılış olarak safdil, ahlaken de “mütevahhiş”, her şeyi anla-sa da ifadeden âciz, cezbeli bir yapıya sahiptir. Bu sebeptendir ki postta fazla kalamamış ve yerine kendisine vekâlet eden Hüsameddin Çelebi Kütahya Mevlevihanesi’ne şeyh olarak tayin edilmiştir. Hü-sameddin Çelebi’nin, sosyal bir yapıya sahip olması ve tavr-ı âvâm üzere davranışları halkın teveccühüne sebep olmuştur³⁷. 1317/1899 yılında kendisine “bir kıt’a nişân-ı âlî Osmânî ile taltif ” edilmesi de,

³³ Doğan, *Kütahya Erguniyye Mevlevihanesi*, s. 74-75.

³⁴ *KMMA*, Dosya No: 51/29; M. Ziya, *Bursa’dan Konya’ya Seyahat*, s. 247; Özönder, “Kütahya Mevlevihanesi”, s. 77.

³⁵ Uzunçarşılı, *Kütahya Şehri*, s. 262-263; Saadettin Nuzhet Ergün, *Halk Şairleri*, (İstanbul, 1926), s. 40; Mustafa Güneş, “Ali Dede (Pesendî)’nin Şiirlerinde Dinî-Tasavvufî Unsurlar”, *Yeni Fikir*, (2013), s. 39-46.

³⁶ *KMMA*, Dosya No: 97/52; *KMMA*, Dosya No: 97/14.

³⁷ *KMMA*, Dosya No: 97/52.

Hüsameddin Çelebi'nin İstanbul'a yakın olduğunu göstermektedir³⁸. Hüsameddin Çelebi yaklaşık on beş yıl vekil olarak dergâhın postunda bulunmuş ve takdire şayan bir idare göstermiştir. Fakat on beş yıl sonunda dergâha şeyh olarak Konya çelebilerinden Âmil Çelebi (ö. 1920) tayin edilmiştir. Evraklardan anlaşıldığına göre; Âmil Çelebi'nin tayini, halkın ve dervişlerin hoşuna gitmeyen uygulamaları ve üç yüz yıllık bir çelebi ailesini mağduriyeti ve şeyhzadelerin hukuk-ı şer'iyyeleri gerekçe gösterilerek, şer'i mahkemeye başvurulmuş, vekâlet-i umumiyye tescil ettirilmiş, Meşîhât-ı İslâmiyye, Sadâret ve Meclis-i Mebusân'a müracaatla bir vekil tayini ile dergâhın postu şeyhzadelere tevcih edilmiştir. Kayseri Mevlevihanesi şeyhi oğlu Ahmed Efendi (Ahmed Remzi Dede) 500 kuruşluk maaşla hem şeyhzadeleri okutmak hem de dergâha asaleten tayin edilen Sâkîb Çelebi'nin çocuk olması hasebiyle vekâletini üslenmiştir. Bu asrın en önemli Mevlevilerinden olan, daha sonra Kastamonu, Halep ve Üsküdar Mevlevihanelerinde Mevlevi şeyhi olarak görev yapan Ahmed Remzi Dede, Kastamonu Mevlevihanesi'ne asâleten tayin edilmeden önce dokuz aya yakın Kütahya Mevlevihanesi'nde şeyh vekilliği yapmıştır. Bu dergâhta görev yaptığı müddetçe, ilim ve irfan sahiplerine dersler vermiş ve Ramazan ayı müddetince ikindi namazından sonra *Mesnevi-i Şerîf* okutmuştur³⁹.

Ahmed Remzi Dede 1327/1909 senesinde Kastamonu Mevlevihanesine şeyh tayin edilmiş⁴⁰, yerine vekil şeyh olarak Ferruh Çelebi gönderilmiş fakat o da bir müddet sonra Üsküdar Mevlevihanesine şeyh olarak tayin edilmesi ile Kütahya Mevlevihanesine yine vekâleten önce Hasan Dede ve ondan sonra da Çankırı şeyhi Nûri Dede gönderilmiştir⁴¹.

Bütün bu bilgileri Konya Mevlânâ Dergâhına bir rapor olarak aktaran ve 1328/1910 senesinde misafir olarak Kütahya Mevlevihanesinde bulunan Akçaşâr Mevlevihanesi şeyhi Muhammed Faik Dede; "*Şimdiye kadar takib edilen usûlün katiyyen muvafık olmadığını, bu sebeble usûl-ı kadîmeye riâyet edilmesi*"⁴² gerektiğini ifade etmektedir⁴³.

³⁸ M. Ziya, *Bursa'dan Konya'ya Seyahat*, s. 247; A. Süheyl Ünver "Osmanlı İmparatorluğu Mevlevihaneleri ve Son Şeyhleri", *Mevlâna Göldestesi*, (Konya, 1964), s. 36.

³⁹ KMMMA, Dosya No: 49/15, 57/14; Hasibe Mazioğlu, *Ahmed Remzi Akyürek ve Şiirleri*, s. 4; İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şâirleri*, VIII/ s. 1408.

⁴⁰ Mazioğlu, *Ahmed Remzi Akyürek ve Şiirleri*, s. 4.

⁴¹ KMMMA, Dosya No: 97/14.

⁴² Burada usûl-ı kadîme'den maksat iki türlü anlaşılabilir. Birincisi; başta İstanbul

Nitekim son şeyhzade Sâkıb Çelebi'ye vekâleten gelen şeyhlerin uygulamaları ve vakıf gelirlerini gerek çelebi ailesi gerekse dergâh için hakkaniyet ölçüsünde dağıtmadıklarına dair Konya Mevlânâ Müzesi Arşivi'nde onlarca belge bulunmaktadır⁴⁴.

XIX. asrın sonu XX. asrın başlarında ortaya çıkan bu manzara neticesinde 1925 öncesi dergâhın son şeyhi olarak Sâkıb Çelebi'nin isminin geçmesi, neticede Sâkıb Çelebi'nin yaşının kifayet ettiği yıllardan itibaren posta geçtiğini göstermektedir⁴⁵. Nitekim Sâkıb Çelebi'nin Milli Mücadele yıllarında Mevlevilerin vatan savunmasına katkıda bulunmak için oluşturdukları Mevlevi alayına maiyetindeki on bir müridiyle birlikte katıldığını biliyoruz⁴⁶.

1925 yılında tekke ve zaviyelerin kapatılmasına dair kanunla yaklaşık altı asrı aşkın bir süredir Mevleviliğin Kütahya'daki temsilciliğini yapan Mevlevihanenin bu görevi sona ermiştir. Yukarıda isimlerini ve hayat serencamlarını aktarmaya çalıştığımız postnişinlerin yanında, bu dergâhtan birçok Kütahyalı Mevlevi şair, hattat ve musikişinas yetişmiştir. Burada Nilgün Açık tarafından hazırlanan ve Mevlevi şairleri esas alan doktora çalışmasından hareketle isimlerini zikredebileceğimiz Kütahyalı şairler sırayla; Celâleddin Ergun (ö. 1373), Burhan (ö. 1394), Ahî Sadık ve Bedreddin (ö.1397), Zeyneddin (ö. 1397), Hüsam (ö. 1688), Esîf (ö. 1732) ve Sâkıb Mustafa (ö. 1735)'dir. Ayrıca buraya Fatma Hanım ve Mehmed Muhlis Çelebi'yi ilave etmek gerekmektedir⁴⁷.

Hattat olarak kaynaklarda Kütahya Mevlevihanesi'nden Ulûfeci-zade Mehmed Dede'nin ismi geçmekle birlikte musikişinas olarak ta Kütahya'dan İstanbul Yenikapı Mevlevihanesine göç eden Ebu Bekir

dergâhları olmak üzere diğer Mevlevi dergâhlarında rastlanan çocuk şeyhe dergâh içinden kâmil bir dedenin vekaletidir. İkincisi ise; dergâha asaleten yeni bir şeyhin tayinidir.

⁴³ KMMA, Dosya No: 97/14.

⁴⁴ Bu belgelerin çoğu Konya'daki Çelebi Efendi'ye, çocuk şeyh Sâkıb Çelebi'nin ailesi ve özellikle annesi Mutahhara Hanım tarafından yazılmış ve geçimlerinin zor durumda olduğunu beyan eden maruzâtlar ve aynı mahiyetteki şehir ileri gelenlerinin yazdığı dilekçeler ve bunlara karşı vekil şeyhlerin ve taraftarlarının yazdığı maruzâtlarıdır. Bkz. KMMA, Dosya No: 97/1-52.

⁴⁵ Veled Çelebi, *Konya Vilayetinin Ahvâl-i Umumiyye-i Tarihîyyesi*, s. 824; Ünver, "Osmanlı İmparatorluğu Mevlevihaneleri ve Son Şeyhleri", s. 37.

⁴⁶ Nuri Köstüklü, "Vatan Savunmasında Gönül Erleri: Mücâhidîn-î Mevleviyye Alayı", *X. Milli Mevlânâ Kongresi*, s. 222.

⁴⁷ Bkz. Nilgün Açık, *Eski Türk Edebiyatında Mevlevilik Etkisi ve Mevlevi Şairler*, (Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002).

Dede'nin bu dergâha Kütahya'dan taşıdığı musiki kültürü neticesinde yetişen Ali Nutkî, Abdülbaki Nasır, Abdurrahim Kühî dedeleri burada anmak yerinde olur diye düşünüyoruz. Ayrıca Kasım 1938'de vefat eden Saatçi Mustafa Efendi Kütahya Mevlevihanesinde neyzenbaşılık görevinde bulunmuştur. Sâzende ve bestekârdır⁴⁸.

Kütahya Mevlevihanesi, XIX. asrın başlarından itibaren birçok onarım ve yenileme faaliyetlerine tabi tutulmuştur. Mevlevihane 1223/1808 yılında Kütahya'ya sürülen Hâlet Efendi'nin gayretleri ile tamir edilmiş ve tamire dair kitabe dergâhın batı duvarına asılmıştır. 1229/1813 yılında Kütahya'da ikamete mahkûm olan Sadrazam Galip Paşa da, dergâh yakınındaki bir haneyi Mevlevi şeyhlerine tahsis etmiş ve buna dair bir vakfiye tanzim etmiştir. II. Mahmud döneminde Mevlevihane bütün müstemilatıyla elden geçirilmiş ve semâhâne, selamlık, harem dairesi, derviş hücreleri ve matbah 1835-1839 yılları arasında onarılmıştır⁴⁹. Aynı şekilde dergâh, Abdülmecid ve mutasarrıf Mazhar Paşa zamanında 1257/1841 yeniden onarılmıştır. Bu onarımın Abdülmecid tarafından yaptırıldığına dair bir kitabe de dergâhta bulunmaktadır⁵⁰.

XIX. asra ait bazı Kadı Sicilleri'nde dergâhın tamirine dair bilgiler bulunmaktadır. Bunlardan birinde 1252/1836 tarihinde, Kütahya Mevlevihanesi şeyhi Abdülkadir Çelebi'nin isteği üzerine tekkenin tamiri için Kütahya Feriki Hafız Mehmet Paşa'ya emir verildiği belirtilmektedir. Hafız Paşa zamanında tamire başlanmışsa da Paşa'nın Kütahya'dan ayrılması neticesinde tamir yarım kalmış, Galata Mevlevihanesi şeyhi Kudretullah Dede'nin de aracı olması neticesinde 53979 kuruşluk tamirat tamamlanmıştır⁵¹.

1265/1848 senesinde postnişin Abdülkadir Dede, dergâhın çeşmelerini tamir ettirmiş, 1282/1865 yılında da Şehizade Ahmed Hamdi geliri Mevlevihane dervişlerine verilmek şartıyla, Demirci kazasında bir değirmen ve bir bahçe vakfetmiştir⁵².

⁴⁸ Doğan Karaağaoğlu, "Kütahya'da Musiki", *Kütahya Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılına Armağan*, s. 701.

⁴⁹ Uzunçarşılı, *Kütahya Şehri*, s. 148; Hamza Güner, *Kütahya Camileri*, (Kütahya, 1964), s. 9.

⁵⁰ Uzunçarşılı, *Kütahya Şehri*, s. 149; Özönder, "Kütahya Mevlevihanesi", s. 74; Kitabeler için bkz. Ara Altun, "Kütahya'nın Türk Devri Mimarisi, Bir Deneme", *Kütahya Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılına Armağan*, s. 351-352.

⁵¹ Uzunçarşılı, *Kütahya Şehri*, s. 148; *Başbakanlık Osmanlı Arşivleri (BOA)*, İrâde Dâhiliye 1315 (20 L 1256/19 Ağustos 1840)

⁵² Güner, *Kütahya Camileri*, s. 10.

1305/1887 yılında II. Abdülhamid'in emriyle Mevlevihane yeniden inşâ edilmiştir. Yine aynı kayıtlarda, 1306/1888 yılında Mutasarrıf Tevfik Paşa zamanında dergâhın onarıldığı ve dergâh camisindeki minberin de yenilenip, hatipliğini de İdris Hamdi Çelebi'nin tayin edildiğine dair bilgiler verilmektedir⁵³.

XIX. asrın sonlarında dergâh, vekillerin kötü idaresi neticesinde harabe bir hâle düşmüş ve bu durumun 1327/1909 yılına kadar devam ettiğini görüyoruz.

Kütahya Mevlevihanesi diğer Mevlevi dergâhları gibi zengin vakıf gelirlerine sahiptir. Fakat dergâhın sahip olduğu geniş vakıflar zamanla azalmış, XVI. asrın başlarında 14353 akçe iken⁵⁴ XX. asrın başlarında bu gelirlerin 1326/1908 senesinde 12572 kuruş, 1327/1909 senesinde de 23 339 kuruş olduğu görülmektedir ki bu durum XIX. asrın sonlarında da farklı değildir⁵⁵.

1925 yılında tekke ve zaviyelerin kapatılmasıyla birlikte Kütahya Mevlevihanesi harap duruma gelmiştir. Kütüphanesi Vahit Paşa İl Halk Kütüphanesine aktarılmıştır. Elimizde Konya Mevlânâ Müzesi arşivinde bulunan ve Ulvî Dede tarafından gönderilen Mevlevihane kütüphanesindeki eserlerin bir listesi bulunmaktadır⁵⁶.

Feridun Nafiz Uzluk Murat Sabri Ergun'a yazdığı bir mektupta da Mevlevihanenin içine düştüğü durumu şöyle ifade etmektedir: "Celâleddin Ergun Çelebimizin türbesini evkaf satılığa çıkarmıştı... Sonraki bir ziyaretimde hâmûşân ı otlar kaplamış olduğunu, Halis Dede'nin baş tacının yıkılmış olduğunu gördüm ve pek acımıştım. Son şeyhin zevcesi bütün metrukâtı, Sâkib Mustafa Dede'nin bütün kıymetli evrak ve eşyasını satmış olduğunu öğrendiğimde ise cidden müteessir olmuştum. Daha sonra da türbenin tamir edildiği haberi gelince pek sevinmişim⁵⁷."

Zamanla yıpranan dergâh müştemilatından semâhane 1959 yılında esaslı bir tamir neticesinde Dönerler Camii olarak ibadete açılmış, 1964 ve 1972 yıllarındaki onarım ve ilavelerle günümüze intikal

⁵³ Uzunçarşılı, *Kütahya Şehri*, s. 148-149; Güner, *Kütahya Camileri*, s. 9-10; A. Altun, "Kütahya'nın Türk Devri Mimarisi, Bir Deneme", s. 353; Özönder, "Kütahya Mevlevihanesi", s. 74. Ayrıca Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan bir belgede bu tamirata işaret etmektedir. Bk. BOA, Cevdet Tasnifi, 2105, (Tarih-siz).

⁵⁴ Varlık, *XVI. Yüzyılda Kütahya Sancağı*, s. 170.

⁵⁵ KMMA, Dosya No: 97/3; KMMA, Dosya No: 97/34.

⁵⁶ KMMA, Dosya No: 65/5

⁵⁷ Doğan, *Kütahya Erguniye Mevlevihanesi*, s. 107-108.

etmiştir. Yine 1964 yılında matbah ve derviş hücreleri onarılarak Kızılay Aşevi hâline dönüştürülmüştür⁵⁸. Son olarak Kütahya Belediyesi ve Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından dokuz ay süren tadilat çalışmalarının bitmesiyle Mevlâna Celâleddin Rumi'nin torunu Celâleddin Ergun Çelebi'nin kabrinin de bulunduğu Dönenler Camii restore edilerek yeniden ibadete açılmıştır. Tadilatın tarihi özelliği aynen muhafaza edilmiş ve 31 Mart 2004 tarihinde Dönenler Camii yeniden ibadete açılmıştır⁵⁹.

Bu gün Mevlevihanenin türbe/hazire kısmında kabirleri bulunan Mevlevilerin isimleri şunlardır:

Türbede medfun olan Mevleviler:

1. Celâleddin Ergun Çelebi (ö. 775/1373)
2. Burhâneddin İlyas Çelebi (ö. 798/1396)
3. Zeynüddin Çelebi (ö. 828/1424)
4. Mehmet Çelebi (ö. 1060/1650)
5. Kâmile Hanım
6. Emine Hanım
7. Hatice Hanım (ö. 1112/1700)
8. Fatma Hanım (ö. 1122/1710)
9. Havva Hanım (ö. 1123/1712)
10. Ali Şâkir Çelebi (ö. 1122/1710)
11. Şeyh Muhammed Ali Çelebi
12. Mustafa Sâkib Dede (ö. 1148/1735)
13. İsmail Hakkı Çelebi (ö. 1307/1889)

Hazirede medfun bulunan (22 kabir) ve isimleri tespit edilen Mevlevi zevât da şunlardır:

1. Ahmed Halis Dede (ö. 1161/1748)
2. Sâdık el-Mevlevi (ö. 1161/1748)
3. Şeyh Abdurrahim Ata el-Mevlevi (ö. 1206/1791)
4. Mehmed Fâik Efendi (ö. 1216/1802)
5. Rağıp Paşa'nın kerimesi Hasibe Hanım (ö. 1240/1825)
6. Abdülkadir Çelebi (ö. 1272/1856)
7. Paşazade şeyh Abdullah Efendi (ö. 1307/1890)
8. Salih İbni Sâkib Çelebi (ö. 1308/1891)
9. Ahmed Bedevî Efendi'nin kerimesi Fatma Hanım (ö. 1314/1897)

⁵⁸ S. Parlak-B. Tanrıkorur, "Kütahya Mevlevihanesi", *DİA*, XXVII, s. 3.

⁵⁹ *Kütahya Tellal Gazetesi*, 31.03.2004 tarihli nüsha.

10. Müderris el-Hâc Ali Rıza Efendi (Konya Ulemâsından) (ö. 1314/1897)
11. Fatma Hanımın mahdumu Ahmed İhsan (ö. 1315/1898)
12. Şeyh Ahmed Saib Dede (ö. 1329/1911)
13. Yahya Sâkib Çelebi ibn-i İsmail Hakkı Çelebi.